

LBRIS

We know
books

Răzvan-Samir Avram

**Populismul în Europa de Vest
după criza financiară
din 2007-2011.**

O comparație între Marea Britanie și Franța

LETRAS
Promovăm autorii români

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AVRAM, RĂZVAN-SAMIR

Populismul în Europa de Vest după criza financiară din 2007-2011 : o comparație între Marea Britanie și Franța /

Răzvan-Samir Avram. - Otopeni : Letras, 2025

ISBN 978-630-312-472-8

32

CUPRINS

- 1. Introducere în problematica studiului 9
 - Obiectivele studiului..... 13
 - Metodologia de cercetare..... 14
 - Literatura de specialitate..... 25
- 2. Lumea globală 34
 - 2.1 Globalizare, multiculturalism, migrație..... 34
 - 2.2 Criza economică 2007-2008 50
- 3. Politică și democrație 54
 - 3.1. Democrația ateniană 54
 - 3.2. Democrația contemporană 59
 - 3.3. Instrumente de consolidare a democrației: democrația participativă 66
 - 3.4. Rețele sociale (mesaj și campanie politică) 76
- 4. Teorii ale discursului populist 85
 - 4.1. Clasificări, concepte, abordări 85
 - 4.2. Ernesto Laclau și populismul 107
- 5. Discursul populist..... 121
 - 5.1. Elemente constitutive 121
 - 5.2. Fake-news și manipulare 150

6. Populismul în Marea Britanie	172
6.1. Scurt istoric al populismului britanic	172
6.2. Elemente determinante în campania Brexit.....	174
6.3. UKIP și Nigel Farage	189
6.4. Brexit și fake-news	202
6.5. Jeremy Corbyn și populismul.....	213
6.6. Succesul referendumului	216
6.7. Populismul în Scoția.....	223
6.8. Campanii -Referendum-ul pentru independența Scoției	226
6.9. Populismul galez	236
6.10. Populism și dezinformare în pandemia de Covid-19 în Marea Britanie.....	245
6.11. Viitorul populismului în Marea Britanie	250
7. Populismul în Franța.....	254
7.1. Scurt istoric al populismului francez	255
7.2. Alegerile prezidențiale din 2012	262
7.3. Alegerile prezidențiale din 2017	266
7.4. Elemente constitutive ale discursurilor lui Marine Le Pen.....	268
Există asemănări între populisme?	311
7.5. Mesajul lui Marine Le Pen	312
7.6. Populism și dezinformare în pandemia de Covid-19 în Franța.....	316
7.7. Viitorul populismului în Franța	323

8. Remedii contra populismului	332
8.1. Locurile de muncă	334
8.2. Salarizarea	355
8.3. Migrație și integrare.....	359
8.4. Educația și sistemul educațional.....	364
Concluzii	373
Bibliografie.....	380

1. Introducere în problematica studiului

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial dădea sentimentul, cel puțin din perspectiva evenimentelor din vestul Europei, că lucrurile intră pe un făgaș normal, că animozitățile și spiritul revanșard vor fi lăsate de o parte prin crearea CEE.

Odată cu căderea comunismului, precum și cu extinderea Uniunii Europene până la Marea Neagră părea că totul a intrat pe un drum ireversibil, în care popoare așezate la masă unite de nevoi și valori comune creând astfel o senzație cel puțin la nivel politic de o schimbare a proiectului european prin trecerea la următorul nivel prin idei de tipul Statele Unite ale Europei.

Cu toate acestea, în Europa se petrecea un fenomen datorat căderii comunismului și anume, în lipsa unui contracandidat al modelului economiei de piață, inamicul acesteia a devenit chiar ea însăși. Șomajul alarmant, în special în rândul tinerilor, creșterea disparităților sociale și să nu omitem criza din 2007 au fost primele semne a faptului că există probleme sistemice. De asemenea, redresarea prin măsuri de austeritate, urmate de proteste violente au pus sub semnul întrebării întreaga paradigmă politică a societății, cel puțin în partea ei democratică. În plus, nu peste mult timp, o altă problemă va ieși la suprafață și anume, cea a globalizării pe fondul emigrării dinspre Europa de Est spre Vest, motivele principale invocate fiind de natură economică. Tot în această paradigmă a globalizării se vor înscrie și migrațiile generate de războiul din Siria și Irak, precum și atentatele teroriste.

Pe fondul acestor evenimente, vor apărea nemulțumiri diverse din cauza șomajului ridicat, a măsurilor de ieșire din criză ce au dus la reducerea salariilor și a pensiilor, producându-se o generalizare tot mai ridicată a sentimentului de insecuritate

generat de atentatele teroriste, precum și perspectiva dispariției unor locuri de muncă ca urmare a revoluției informatice generând tot mai multe întrebări, uneori adresate de către cetățeni în mod violent, întrebări legate în principal de viitor. În acest context, personaje ce păreau marginale la începutul anilor 2000 prin previziunile lor, cum ar fi Nigel Farage, încep să câștige tot mai mulți susținători și o atenție din ce în ce mai mare din partea media. Pe lângă acesta, la nivel european apar și alți politicieni cu viziuni similare cum ar fi Jean-Marie Le Pen și mai recent, fiica acestuia, Marine Le Pen, Silvio Berlusconi care își vor promova ideile prin partide în care aceștia vor avea rol de locomotivă cum ar fi UKIP, Front National etc.

Motivația studierii fenomenelor populiste în Europa Occidentală după Tratatul de la Lisabona survine din câteva aspecte. În primul rând, până la debutul crizei economice precum și, implicit, a măsurilor necesare pentru redresarea economică, mișcările, respectiv mesajele populiste și eurosceptice aveau un impact relativ redus din punct de vedere a luptei electorale, însă nemulțumirea maselor ca urmare a crizei și a perioadei post-criză a dus la câștigarea de procente importate înspre aceste mișcări.

În al doilea rând, rigiditatea tot mai accentuată a establishmentului politic care nu reacționează la crize vizibile și care de multe ori vine fie cu reforme întârziate sau nu vine de loc și astfel apare votul de protest acordat în ultimii ani cel mai adesea către formațiuni și lideri cu mesaj populist.

În ultimul rând, alegerea Marii Britanii de a părăsi UE, urmată de discursul lui Viktor Orban în Ungaria, precum și înfrângerile la limită ale altor lideri de factură populistă, sunt semne ce arată că e nevoie de o schimbare la nivel politic, în special în ceea ce privește reacțiile politice cu privire la crize, precum și orientarea înspre cetățean.

Mișcări și persoane cu prezență carismatică au mai existat în istoria umanității, iar populismul nu face decât să continue pe aceeași linie a livrării unui mesaj apocaliptic, portretizându-se în același timp ca fiind răspunsul la problemele societății. Totuși, ceea ce face interesant populismul este natura sa ambiguă, cameleonică, posedând o fantastică abilitate de a se emula pe nevoile publicului în așa fel încât acesta să fie prezent într-o formă sau alta în arena politică. De altfel, ambiguitatea sa constă în apariția acestui fenomen tot mai răspândit în diverse momente și sub diverse forme, profitând de climatul socio-politic local rezultând astfel în viziunea unor autori multiple tipologii ale populismului cum ar fi: populismul penal, populism cultural, populism agrarian. În plus, se remarcă și uzarea de mijloacele specifice populismului și de către politicieni, să le spunem clasici, în vederea obținerii de voturi în baza promisiunilor nerealiste.

Interesul actual față de populism se datorează în primul rând ieșirii Marii Britanii din UE ca urmare a campaniei întreținute de către Nigel Farage și UKIP. Astfel, se poate considera că Brexitul reprezintă primul succes major al politicianilor populiști. Cealaltă mișcare populistă ce este de interes provine din Franța, în persoana lui Marine Le Pen, fiica lui Jean-Marie Le Pen, acesta din urmă ajungând în finala prezidențială în 2004 unde avea să fie învins de François Mitterrand. Totuși, schimbarea de leadership prin persoana lui Marine Le Pen pare o evoluție pentru mișcarea populistă franceză, culminând cu ajungerea acesteia în ultimul tur al alegerilor prezidențiale din 2016 unde a pierdut în fața lui Emmanuel Macron, însă în mod paradoxal în ciuda înfrângerii, populismul francez prin persoana lui Marine Le Pen încă posedă mijloacele necesare de creștere în vederea obținerii fotoliului de la Versailles.

Astfel, în vederea analizării populismului, lucrarea de față își propune să identifice și să analizeze principalele cauze ce au făcut

din populism o reală alternativă la societatea globalizată actuală, să definească conceptul de populism precum și modul său de operare și nu în ultimul rând, să ofere soluții în vederea stopării ascensiunii acestui fenomen tot mai frecvent. Concret, noutatea cercetării va consta în identificarea metodelor necesare în vederea stopării populismului pornind de la ipoteza lui Ernesto Laclau¹ conform căruia populismul reprezintă o reacție a unei părți din societate ca urmare a faptului că anumite nevoi sociale nu sunt soluționate, iar astfel anumite grupuri sociale se simt marginalizate. În această privință trebuie menționat că marea majoritate a soluțiilor în vederea stopării fenomenului populist pornesc de la abordarea acestuia ca fiind un stil discursiv și astfel abordările folosite privesc construirea unui discurs alternativ,² recâștigarea încrederii publice prin implicarea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor ca parte a democrației participative,³ iar în lumina leitmotivelor discursive enunțate în retorica populistă se propune o reeducare a societății din punct de vedere democratic cu aspectele aferente ce țin de sfera valorilor și a implicării civice⁴. Însă, în condițiile în care mișcarea populistă

¹ Ernesto Laclau, *Populism: What is a Name?*, London, Routledge, 2014, pp. 78-81.

² Jose Javier Olivas Osuna, "From chasing populists to deconstructing populism: A new multidimensional approach to understanding and comparing populism", *European Journal of Political Research*, no. 60, 2021, pp. 841-845, disponibil la <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.12428>, accesat în data de 1 decembrie 2021.

³ Steven Blockmans, "Participatory fusion: How to galvanise representative democracy with deliberative tools", în Steven Blockmans și Sophia Russack (eds.), *Deliberative Democracy in the EU Countering Populism with Participation and Debate*, Rowman & Littlefield Publishers, 2020, pp. 357-379.

⁴ Marina Cino Pagliarello, Marco Palillo, Vittoria Durazzano, *The missing link between civic education and populism. Restoring civic faith among Europe's youth*, Policy Report, aprilie 2019, disponibil la

apare ca urmare a unor nemulțumiri sociale, atunci putem considera că cea mai eficientă metodă în vederea stopării marjei de creștere populiste constă în identificarea celor mai bune metode în vederea soluționării crizelor sociale. Desigur, este necesară consolidarea elementelor ce fac o societate să fie o democrație funcțională cum ar fi spiritul civic sau implicarea socială, dar aceste elemente folosite la modul singular vor menține antagonizarea dintre taberele societății.

Obiectivele studiului

Principalul obiectiv al lucrării este acela de a demonstra faptul că există un discurs unitar în ceea ce privește caracterul populist în vederea atragerii suportului maselor. Astfel, pornind de la asumția că un discurs populist conține următoarele elemente ce trebuie îndeplinite în totalitate și anume xenofobie, rasism, minciună sau forme de manipulare, apelul la trecutul glorios al țării sau al unei culturi, și nu în ultimul rând, raportarea la o problemă evidentă de natură economică, socială sau politică care va constitui punctul central care generează dezvoltarea, respectiv amplificarea discursului.

Mai concret, acest ultim aspect va fi inamicul poporului, identificat ca fiind străinul despre care se consideră că pune în pericol locurile de muncă, străinul care provoacă furturi, migrații sau orice alt element care amenință puritatea culturii. Este important de menționat faptul că acest ultim element diferă în funcție de specificul economic, social și cultural din fiecare societate. Exemple relevante se regăsesc la nivelul UK prin imigranții care acced la locurile de muncă ale britanicilor, prin

<https://89initiative.com/wp-content/uploads/2019/04/Civic-Education-report.pdf>, accesat în data de 1 decembrie 2019, pp. 26-31.

musulmanii care amenință pacea și cultura europeană în țări precum Franța, Germania, Cehia, Ungaria.

Obiectivul secundar al studiului va fi acela de a arăta faptul că populismul implică un tip de discurs necesar pentru atragerea sprijinului popular având în vedere folosirea acestuia de către liderii politici, ce fac parte din atât din partide politice considerate prin tradiție ca fiind democratice, cât și din partide mai radicale.

În vederea încercării de a defini conceptul de populism după trecerea în revistă a literaturii de specialitate, teoria lui Ernesto Laclau va constitui baza pentru definirea și înțelegerea modului de manifestare și de constituire a populismului.

Al treilea obiectiv al studiului va fi acela de a propune soluții de stopare a populismului pornind de la temele centrale de discuție prezente în cadrul mesajelor populiste în contrapondere cu soluțiile propuse ulterior ce se opresc doar asupra creșterii nivelului de participare politică prin exerciții de tipul bugetare participativă și nu pe pornirea de la premise conform cărora deși populismul exagerează în modul în care prezintă problemele expuse, acestea reprezintă o realitate și trebuie soluționate într-o manieră specifică democrației liberale.

Metodologia de cercetare

După cum am menționat anterior, demonstrarea tezei conform căreia există un discurs cu elemente unitare și specifice se va face pe bază de analiză de discurs, interviuri, comunicate oficiale, atât în manieră simplistă, cât și comparată prin raportarea la un alt discurs cu menționarea elementelor specifice ce se regăsesc în ambele cazuri.

Analizarea, respectiv demonstrarea elementelor ce pot constitui elemente neadevărate sau manipulative se va face

printr-o analiză de fact-checking, ce se va realiza după modelul creat de PolitiFact⁵.

Întrebări de cercetare:

- Ce este populismul și care sunt caracteristicile sale definitorii?
- Care sunt cauzele revirimentului mișcării populiste post-Lisabona?
- Cum se manifestă el?
- Ce mijloace de propagare folosește și ce forme de discurs îmbracă?
- De ce are succes?
- Care sunt grupurile țintă cărora se adresează?
- Cum arată un portret al votantului populist?

Întrebările de cercetare își vor găsi răspunsul pe baza studierii literaturii de specialitate în ceea ce privește teoretizarea populismului, în acest sens un rol central având operele lui Ernesto Laclau, analizele de discurs pentru a identifica elementele teoretice regăsite la nivelul discursului și nu în ultimul rând, pe baza analizei modului de operare la nivel național în special în Marea Britanie și Franța.

Alegerea perioadei de studiu ce se plasează începând cu anul 2007 își are rațiunea în considerarea faptului că debutul crizei financiare din 2007 cu efectele economice inerente a constituit

⁵ Metodologie fact-checking PolitiFact, disponibilă la <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifact-methodology-i/>, accesat în data de 4 octombrie 2019.

evenimentul ce a dat cea mai mare greutate populismului modern, răsturnând logica politică, culminând cu ieșirea Marii Britanii din UE și cu ajungerea în turul al doilea a lui Marine Le Pen pentru funcția de președinte a Franței. Consider că în lipsa recesiunii ce a pus la dispoziția populiștilor o serie de laitmotive, impactul acestui fenomen ar fi fost mai izolat, criza reprezentând un moment al adevărului din punctul de vedere al funcționării instituțiilor democratice.

Fără doar și poate, populismul reprezintă una dintre cele mai mari provocări ale politicii moderne. În jurul acestui fenomen abundă o literatură vastă cu privire la modul în care acesta se manifestă din punctul de vedere al acțiunilor întreprinse, al instrumentelor specifice, cât și a limbajului aferent. Totuși, înainte de a începe să identificăm conceptele de natură teoretică din jurul conceptului și a fenomenului politic ca atare, se întrevede necesitatea de a identifica exact ceea ce a constituit momentul catalizator ce a conferit populismului legitimitatea unei voci, o voce deloc neglijabilă în Europa și nu numai. Pentru început trebuie menționat că mișcări populiste de o rezonanță mai mică sau mai mare au mai avut loc, însă de această dată fascinația survine din faptul că în prezent populismul pare a fi mai puternic ca niciodată având în vedere existența liderilor de factură populistă nu numai la modul izolat, ci și extins pe întreaga suprafață a Europei și cu lideri capabili oricând să răstoarne logica politică actuală precum Marine Le Pen, ideea centrală fiind aceea că după victoria lui Donald Trump orice este posibil. Actualmente la nivelul continentului european încrederea față de politic este serios afectată, cifrele șomajului nu sunt deloc îmbucurătoare, iar faliile dintre centru și periferie se adâncesc, nu se restrâng. Toate acestea constituie principalele avantaje și totodată principalele bazine electorale ale populismului. Astfel, se cuvine să ne întrebăm, cum s-a ajuns aici?

Viața politică este în strânsă legătură cu evenimentele sociale ce se produc la nivelul societății în sensul în care evenimentele ce se produc la nivel local, național sau supranațional reprezintă ocazii de creștere sau de scădere în favoarea sau defavoarea politicului. Dacă vom arunca o privire asupra temelor de discuție folosite de către cercurile politice populiste vom identifica teme precum: migrația, șomajul și acuzarea partidelor clasice de transformare într-un tip de castă complet ruptă de realitățile cotidiene. Dacă ar fi să luăm pe rând fiecare dintre aceste teme de discuție vom constata că toate sunt veridice în sensul în care toate societățile de la nivelul Europei se confruntă cu aceste fenomene, precum și cu efectele conexe ce derivă din acestea. Totuși, problema majoră constă în impactul pe care fiecare dintre acestea o au ca instrument de creștere al populismului în sensul în care trebuie identificat care dintre acestea trei a reprezentat elementul ce a dat vânt pânzelor populiste.

Migrația reprezintă un fenomen accentuat în special din rațiuni economice sau umanitare precum războiul în acest ultim caz exemple elocvente fiind Războiul din Iugoslavia sau cel din Siria.⁶ Ca principal facilitator al migrației regăsim globalizarea sau întărirea acestui proces cu precădere după căderea comunismului. La nivel european, căderea comunismului, precum și aderarea statelor din est a reprezentat principalele cauze ce au dus la creșterea fluxului migratoriu dinspre est înspre vest. Însă, impactul migrației în anii '90 și începutul anilor 2000 nu au avut un impact semnificativ asupra populismului, singurul politician ce a avut succes fiind Jean-Marie Le Pen în timp ce restul politicianilor păreau doar o pată de culoare.

⁶ *Why has the Syrian war lasted 10 years?*, în „BBC”, 12 martie 2021, disponibil la <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229>, accesat în data de 15 martie 2021.

Același lucru se poate spune și în cazul șomajului întrucât deși acesta a reprezentat o prezență constantă, impactul asupra vieții politice europene a fost nesemnificativ.

În privința reproșurilor la adresa clasei politice și acestea reprezintă o constantă însă cu impact neglijabil până la jumătatea anilor 2000.⁷

Astfel, dacă în anii '90 și la debutul anilor 2000 aceste teme nu au reprezentat mobile de creștere pentru populismul european, este firesc să ne întrebăm de ce situația a luat o altă turnură începând cu perioada 2007-2008. Răspunsul îl găsim în manifestarea cu efectele specifice ale Crizei financiare din 2008. Concret, elemente ce existau înainte au ieșit la suprafață pur și simplu odată cu debutul crizei economice, Marea Britanie avea în 2008 o rată a șomajului de peste 5% ce a continuat pe o pantă ascendentă până în 2013 cu 7.52%⁸; Franța avea în 2008 o rată a șomajului de 7% în scădere față de anul precedent pentru ca mai apoi să înregistreze creșteri susținute până în 2015 de 10,35%.⁹ Aceleași statistici sunt valabile și în cazul tinerilor unde până în 2013 șomajul a înregistrat creșteri constatăte ajungând până la 20%,¹⁰ o situație similară înregistrând-se și în Franța cu 24% în 2015.¹¹ Practic, criza nu a făcut altceva decât să accentueze problemele sistemice de factură economică regăsite la nivelul societății, adâncind faliile dintre centru și periferie, unde cetățenii

⁷ Jordan Kyle, Brett Meyer, *High Tide? Populism in Power, 1990-2020*, disponibil la <https://institute.global/policy/high-tide-populism-power-1990-2020>, accesat în data de 21 martie 2021.

⁸ U.K. *Unemployment Rate 1991-2021*, disponibil la <https://www.macrotrends.net/countries/GBR/united-kingdom/unemployment-rate>, accesat în data de 10 martie 2021.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

cu venituri mici și medii, dar în mare parte cu calificări nu foarte ridicate au plătit prețul crizei.

Într-o atare situație, politicienii populiști au profitat de ocazie pe fondul lipsei reformelor necesare pentru preîntâmpinarea crizei precum și pentru protejarea celor vulnerabili. Ori, criza economică din 2008 a scos la iveală o clasă politică slabă, lentă, incapabilă să adopte reforme pentru a corecta problemele sistemice provocând în cele din urmă o creștere a neîncrederii față de politic. Astfel într-o logică politică de factură electorală populismul a profitat de valul neîncrederii pentru a blama prin toate mijloacele pe care le-a avut la dispoziție persoanele și entitățile considerate ca fiind responsabile, în același timp poziționându-se de partea celor care au avut de suferit și astfel, ce a pierdut cu precădere stânga au cules partidele populiste. Iar strategia a dat rezultate ca dovadă a creșterii susținute pentru partidele populiste începând cu anul 2008.¹²

Astfel, putem constata o legătura între factorii economici și capacitatea acestora de a influența viața politică ca parte a vieții sociale, având în vedere că recesiunea din 2007-2008 a reprezentat principalul eveniment social mondial.

În această privință, Hans Joachim Voth face o paralelă între criza băncilor Danatbank, respectiv Dresdner din Germania anilor '30 ca principală cauză ce a facilitat creșterea suportului față de nazism pe fondul acuzelor venite dinspre naziști ce blamau întreaga comunitate evreiască pentru problemele economice ale Germaniei.¹³

¹² „Dancing with Danger. Europe's populists are waltzing into the mainstream”, în *The Economist*, 3 februarie 2018, disponibil la <https://www.economist.com/briefing/2018/02/03/europes-populists-are-waltzing-into-the-mainstream>, accesat în data de 20 februarie 2018.

¹³ Sebastian Doerr, Stefan Gissler et al, „Financial crises and political radicalization: How failing banks paved Hitler's path to power”, martie 2018,

Alți autori precum Pippa Norris argumentează prevalența factorilor economici în susținerea creșterii populismului. Conform teoriei sale, factori precum dezindustrializarea, dereglarea, liberalizarea economiei creează o serie de categorii socio-profesionale ce rămân în urmă ca urmare a faptului că acestea stagnează din punct de vedere financiar, prestând munci nesigure din punctul de vedere al rentabilității activității economice prestate sub aspectul ideii de viitor al ocupației și astfel inegalitatea se accentuează¹⁴.

Mudde consideră determinant ca fiind criza economică,¹⁵ în timp ce Thomas Flaherty înclină balanța înspre inegalitate.¹⁶

Ca parte componentă a factorilor economici se mai adaugă două elemente ce își au originea în relația sau în interacțiunea dintre cetățean și partide sau reprezentanți politici adică nevoile cetățenilor reunite sub forma cererilor adresate politicului în a întreprinde reformele necesare pentru a răspunde nevoilor publicului, iar cea de-a doua constă în eșecurile administrației în a întreprinde reformele necesare având ca și consecință creșterea

London, *Centre for Economic Policy Research*, disponibil la https://cepr.org/active/publications/discussion_papers/dp.php?dpno=12806, accesat în data de 15 aprilie 2018.

¹⁴ Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Cultural Backlash. Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*, Cambridge University Press, 11 februarie 2019, pp. 134–139.

¹⁵ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, pp. 205–206.

¹⁶ Thomas Flaherty M., Rogowski Ronald, *Rising Inequality As a Threat to the Liberal International Order*, *International Organization*, 75(2), 2011, pp. 495-523, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/rising-inequality-as-a-threat-to-the-liberal-international-order/4CDE05DEB3AB076CE338E1AA4A9C8087>, accesat în data de 20 martie 2021.

încrederii acordate înspre populism.¹⁷ Dezbateră la nivel academic se învârtă în jurul alegerii între cei doi factori ca fiind primordialii pentru creșterea populismului,¹⁸ precum și a dezbaterii cu privire la importanța factorilor economici în raport cu cei din sfera socio-culturală.¹⁹

Cu toate acestea, importanța crizei din 2008 constă în faptul că la baza acesteia a stat o nevoie de reformă asupra căreia politicul nu a considerat de cuviință să se aplece în special din rațiuni electorale și anume reforme de natură instituțională și economică, întrucât odată ce societatea a fost pusă în fața crizei, nemulțumirea față de politic a devenit doar una dintre multele nemulțumiri ce au venit ca un recul. Ori, criza financiară a scos la iveală un tip de letargie atât de natură politică, dar și de factură a politicilor publice cu privire la care deși lumea în ansamblul său era în continuă schimbare, clasa politică a considerat că totul se va rezolva de la sine. Atunci când răul era deja făcut, diverse grupuri sociale s-au simțit abandonate și ca urmare, votul de protest exprimat cel mai adesea cu ocazia alegerilor europarlamentare a devenit un vot cu ocazia alegerilor locale și naționale. Mai concret, nemulțumirea față de clasa politică a reprezentat principalul factor ce a cauzat creșterea în intenția de vot în favoarea populiștilor sub auspiciile crizei economice.

Sammuel Huntington avertiza asupra nevoii de reformă în contextul schimbărilor ce se produc la nivelul societății,

¹⁷ Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist. Government and Opposition”, 39(4), 2004, p. 543, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populist-zeitgeist/2CD34F8B25C4FFF4F322316833DB94B7>, accesat în data de 3 decembrie 2018.

¹⁸ Sheri Berman, „The Causes of Populism in the West”, *Annual Review of Political Science*, 24:1, 2021, pp. 71-88.

¹⁹ *Ibidem*.

schimbări de natură economică sau socială. Însă, în cazul în care instituțiile și organismele responsabile se opun, indiferent de natura motivelor, să întreprindă reformele necesare, masele vor adopta o poziție din ce în ce mai radicală vis-à-vis de acestea.²⁰

Alți autori consideră că lipsa de reforme este cauzată de scăderea calității la nivelul clasei politice sau de faptul că actualele forțe politice s-au decuplat de la realitățile sociale.²¹

Nu putem afirma faptul că factorii economici sau sociali reprezintă unicele repere ce au provocat întoarcerea înspre populism, dar acești factori reprezintă un aspect determinant în măsura în care mase largi de oameni sunt afectați de aceștia, iar politicul nu întreprinde măsurile necesare pentru a le soluționa, sau în cuvintele lui Berman „Schimbările economice și sociale singure nu sunt probleme- ele doar determină cetățenii să devină furioși, deranjați și susceptibili la apelul populștilor dacă sunt identificați ca fiind vinovați de situația creată politicieni, partide și guverne care eșuează în a-i asculta și a le răspunde nevoilor proprii.”²²

Astfel, criza financiară reunește toate aceste aspecte întrucât a scos la suprafață probleme sistemice asupra cărora politicul nu a considerat de cuviință să se aplece, iar în momentul debutului crizei, cetățenii s-au văzut în situația de a plăti prețul cel mare în timp ce clasa politică încerca să găsească soluții pentru protejarea sistemului bancar. Când politicul a trebuit să întreprindă măsuri de austeritate tot cetățenii au avut de suferit până într-acolo încât faliile dintre grupurile sociale au continuat să se adâncească. Senzația dată de criza din 2008 a fost aceea de societăți prezente

²⁰ Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press, 1968.

²¹ Mair, Peter, *Ruling the void : The Hollowing of Western Democracy*. New York: Verso Books, 2013.

²² Sheri Berman, op.cit. pp. 71-88.

la nivelul fiecărui stat împărțite în două, iar sfârșitul crizei nu a redus decalajele, ci din contră, nu puține fiind cazurile în care deși cetățenii muncesc ei trăiesc tot în sărăcie. Imaginea per ansamblu este aceea de divizare a societății între privilegiați care au avut resursele necesare pentru a urma cele mai bune instituții de învățământ și astfel să beneficieze de locuri de muncă bine plătite, în timp ce persoanele de la periferie, în ciuda eforturilor depuse, se găsesc în cel mai bun caz într-o situație de stagnare.

Un studiu ²³ a reliefat faptul că problemele de natură economică își pun amprenta asupra intenției de vot. Conform studiului, în regiunile unde șomajul este foarte pronunțat are loc o scădere a încrederii în instituțiile europene precum și în cele naționale, în sistemul judiciar și nu în ultimul rând în politicieni. Practic, criza a provocat o problemă majoră de încredere în relația cetățean-politic, unde primul ajunge să își exprime neîncrederea reorientându-se din punct de vedere politic, considerându-se victima celor cu putere decizională, trădat și abandonat.

În concluzie, rolul crizei economice a fost acela de a da un imbold politicienilor populști pe fondul problemelor sistemice nerezolvate ce au reușit să adâncească faliile între păturile sociale, politicienii populști nefăcând altceva decât să fructifice eroarea adversarului poziționându-se de partea celor mai afectați de efectele crizei financiare demonstrând că bunăstarea specifică societății globale occidentale nu s-a extins la nivelul tuturor păturilor societății. Astfel, în vederea conservării sau chiar a extinderii masei de votanți, figuri politice precum Nigel Farage sau Marine Le Pen au încercat să lărgească categoriile de grupuri ce constituie pericole pentru locurile de muncă deja pierdute: migrații și globalizarea per ansamblu. De aici, s-a mizat pe

²³ WZB Berlin Social Science Center, „How financial hardship affects voter turnout”, 19 iulie 2021, disponibil la <https://phys.org/news/2021-07-financial-hardship-affects-voter-turnout.html>, accesat în data de 21 iulie 2021.

convingerea maselor asupra existenței unui pericol iminent ce amenință buna funcționare a societății folosindu-se de imaginea străinilor ca un pericol nu doar pentru locurile de muncă, ci și pentru siguranța publică și pentru cultura locală. Până la urmă, succesul noului populism constă în capacitatea sa adaptabilitate la problemele prezente în societate reușind să propună o varietate de narațiuni discursive pentru a da senzația de apropiere față de mase ca unică salvare a culturii, economiei și suveranității naționale ținute în șah de „elitele corupte” și de „cămașa de forță de la Bruxelles”.

Literatura de specialitate

Prima problemă în cazul studierii populismului este aceea că nu există o definiție unanim acceptată pentru a desemna populismul. Temenul populism provine din latină din termenul *populus*, respectiv *populares* ce desemnează totalitatea oamenilor obișnuiți.²⁴ Termenul populism apare pentru prima dată în 1920 ca termen literar și se referea la un curent la care s-a recurs pentru a-i descrie pe cei săraci.

După Al Doilea Război Mondial, termenul dobândește proprietăți sociologice pentru a încorpora dorințele de emancipare națională ce au dus la decolonializare. În această fază, prima idee de populism se regăsește în India, respectiv Pakistan și anume mișcări ce înglobează mulțimi eterogene de oameni având un scop politic similar.

Termenul de populism va căpăta apoi valențe istorice și politice prin alăturarea acestuia cu fascismul. Se consideră că există o corelare între ideologia extremei drepte și maniera în care promotorii acestei ideologii obțin sprijinul maselor.

Din 1990 se remarcă o vulgarizare a termenului prin folosirea excesivă a acestuia în special în media însă, cu o identificare a constituirii sale și anume că populismul e valabil și aparține nu doar extremei drepte, ci și extremei stângi, indiferent că aceasta ia forma unor cerințe de natură identitară sau simple forme de protest. Pe parcurs, diverși cercetători formulează diverse ipoteze de cercetare în încercarea de a oferi o definiție a populismului cât și identificarea unor caracteristici specifice ale acestuia.

²⁴ Sergiu Mișcoiu, Sergiu Gherghina, *A New Kid on the Block: The People's Party Dan Diaconescu in Romania* pp. 2-3.